

שניים וחצי שבטים וסודו של מנשה - בעיה או פתרון?

1. רש"י במדבר ל"ב טז

נבנה למקננו פה - חסים היו על ממונם יותר מבניהם ובנותיהם, שהקדימו מקניהם לטפם. אמר להם משה לא כן עשו, העיקר עיקר והטפל טפל, בנו לכם תחלה ערים לטפכם ואחר כך גדרות לצאנכם:

2. רמב"ן במדבר ל"ב

(לג) מתחלה לא באו לפניו שבט מנשה, אבל כאשר חלק הארץ לשני השבטים ראה שהיא ארץ גדולה יותר מן הראוי להם ובקש מי שירצה להתנחל עמהם, והיו אנשים משבט מנשה שירצו בה, אולי אנשי מקנה היו, ונתן להם חלקם... ואולי בעבור היות שתי המשפחות האלה המכירי והגלעדי המועטות בשבט רצו להפרד משבטם כדי שתהיה להם נחלה רבה מהם כי ילכדוה בחרבם, וכמו שנאמר (יהושע יז א) "כי הוא היה איש מלחמה ויהי לו הגלעד והבשן." על כן הזכיר בשבט הזה חבלים, ולא הזכיר כן בשאר השבטים. כך נראה לי פירוש הכתוב הזה על דרך הפשט:

(לח) מוסבת שם - נבו ובעל מעון שמות ע"ז הם, שהאמוריים קורין עריהם על שם ע"ז שלהם ובני ראובן הסבו שמותם לשמות אחרים, זהו מוסבות שם, נבו ובעל מעון מוסבות לשם אחר, לשון רש"י...

3. במדבר ל"ב

(לג) ויתן להם משה לבני גד ולבני ראובן ולחצי שבט מנשה בן יוסף את ממלכת סיחון מלך האמרי ואת ממלכת עוג מלך הבשן הארץ לעריה בגבלת ערי הארץ סביב:

(לד) ויבנו בני גד את דיבן ואת עטרות ואת ערער:(לה) ואת עטרות שופן ואת יעזר ויגבהה:(לו) ואת בית נמרה ואת בית הרן ערי מבצר וגדרת צאן:

(לז) ובני ראובן בנו את חשבון ואת אלעלא ואת קריתים:(לח) ואת נבו ואת בעל מעון מוסבת שם ואת שבמה ויקראו בשמת את שמות הערים אשר בנו:

(לט) וילכו בני מכיר בן מנשה גלעדה וילפדה ויורש את האמרי אשר בה:(מ) ויתן משה את הגלעד למכיר בן מנשה וישב בה:(מא) ויאיר בן מנשה הלך וילפד את חותיהם ויקרא אתהן חות יאיר:

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ה

4. מושקוביץ בשם קיל (בד"מ, במדבר, עמ' ש"צ, הערה 32)

ור"י קיל העיר את תשומת לבי לדברי בעל הפירוש הקדמון לספר דברי הימים המכונה תלמיד רס"ג... לפי דבריו, היו לבני יעקב בימי שלטונו של יוסף על מצרים, במיוחד לבני יוסף שטחים בארץ כנען. לפי תפיסה זו היתה ארץ הגלעד שייכת למכיר בן מנשה כירושת אבותיו, וקראה 'ארץ גלעד' על שם בנו, שעליו נאמר "ומכיר בכור מנשה אבי הגלעד, והוא היה איש מלחמה, ויהי לו הגלעד והבשן" (יהושע י"ז, א). ההערה שהוא היה איש מלחמה באה ללמדנו על חלקו החשוב במלחמות בין גשור וארם מצד אחד לבין בני מכיר מצד שני. מלחמות הקשורות בבעלות על האדמות האלה. רמזים על מלחמות האלה אנו מוצאים גם בפרקנו (להלן פסוקים לט-מ), וגם בדברי הימים א' ב', כג. חצי שבט מנשה קיבל אפוא חלקו כירושת אביו. יהושע חיזק את בעלותו על ירושה זו (יהושע י"ז, א ועוד).

5. הנצי"ב (העמק דבר, דברים ג', טז)

ולראובני ולגדי וגו'. אין סדר הספור מכוון. **במקרא י"ב** החל בנחלת ראובני וגדי והפסיק הענין והחל בנחלת שבט מנשה ואח"כ סיים בנחלת ראובני וגדי, ולא דבר ריק הוא. אלא **נראה עפ"י** שיש להתבונן עוד שהרבה משה רבינו חלקת חצי שבט מנשה הרבה לפי ערך שני שבטים אלו וגם לא התנה עמם תנאי ב"ג וב"ר. הן אמת שהלכו בני מכיר בן מנשה גלעדה וילכדוה מכ"מ אין זה טעם ליתן להם בשביל זה. כמו שלא נתן לשלוחי ישראל לרגל את יעזר ולכדו בנותיה, ומכ"מ לא ניתן להם בנות יעזר, דבשליחות ישראל נעשה ואמאי ניתן הגלעד למכיר וחבל ארגוב ששים עיר ליאיר. וע"כ היה בזה כונה פנימית שנוגע לכלל ישראל שישבו בעה"י. ונראה דבשביל שראה משה רבינו דבעה"י כח התורה מעט כמש"כ לעיל בשם אדר"נ. ע"כ השתדל להשתיל בקרבם גדולי תורה שיאירו מחשכי הארץ באור כח שלהם. וכתוב מני מכיר ירדו מחוקקים. היינו גדולי תורה ראשי ישיבות כמו שמפורש בסנהדרין ד"ה "על הא" דכתיב "לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו". אלו בני בניו של הלל שמלמדים תורה ברבים. וכן היה בכל דור. וכבר פירשו ביבמות דס"ב ב' **דמני** מכיר ג"כ היה משבט יהודה היינו זרע יאיר בן מנשה היו מבני יהודה כמבואר בדה"א ב' שהיה בן שגוב בן חצרון בן פרץ. ועיי' להלן ל"ג כ"ג והשתדל משה שיתרצו המה לשבת בעה"י. ומשום זה הרבה להם נחלה עד שנתרצו. והכי אי' בירושל' ביכורים פ"א שאין מביאין ביכורים מעה"י משום דכתיב ארץ זבת חו"ד ולא עה"י. תני אשר נתת לי ה' ולא שנטלתי לי לעצמי מאי ביניהון א' ר' אבין חצי שבט מנשה ביניהון מ"ד אשר נתת לי ולא שנטלתי לי מעצמי חצי שבט מנשה לא נטלו מעצמן כו'. פי' שלא נטלו כ"א ע"י בקשת משה ומסתמא עשה ע"פ ה'. וזהו סדר הפ' שהוכיח משה לישראל שהחל לחלוק נחלת ב"ג וב"ר ולא יכול לגמור עד שדבר עם חצי שבט מנשה וגמר עמם ונתרצו בחלקם. אז ידע משה לגמור חילוק נחלת ב"ג וב"ר. ודבר זה היה ידוע לכל ישראל

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ה

באותה שעה. ואח"כ סיפר להם הענין כמה השתדל להשתיל בקרבם גדולי תורה. ומזה ילמדו לדורות להשתדל לדור במקום תורה דוקא כי בזה תלוי חיי ישראל וכדאי' בכתובות דקי"א א' כשם שאסור לצאת מא"י לבבל כך אסור לצאת מבבל לחו"ל ופרש"י לפי שיש שם ישיבות המרביצות תורה תמיד. ואפי' לענין קבורה אמרו חז"ל שם שטוב להקבר במקום תורה כמו במעלת א"י. כ"ז הראה משה רבינו לדורות מה שעשה בזמנו:

6. דברי הימים א, ה'

(ג) **בְּנֵי רְאוּבֵן בְּכוֹר יִשְׂרָאֵל חֲנוּךְ וּפְלוּא חֲצָרוֹן וְכַרְמֵי... (ו) בְּאֵרָה בְּנוּ אֲשֶׁר הִגְלָה תְּלַגְת פְּלִנְאָסָר מֶלֶךְ אֲשֶׁר הוּא נָשִׂיא לְרְאוּבֵנִי:**

(יא) **וּבְנֵי גַד לְנִגְדָם יָשְׁבוּ בְּאֶרֶץ הַבְּשָׁן עַד סִלְכָה: (יב) יוֹאֵל הָרֹאשׁ וְשָׁפָם הַמְּשֻׁנָּה... (טז) וַיָּשְׁבוּ בְּגִלְעָד בְּבֶשֶׁן וּבְבִנְתֵיהָ וּבְכָל מְגֵרָשֵׁי שְׂרוֹן עַל תּוֹצְאוֹתָם:**

(יח) **בְּנֵי רְאוּבֵן וְגַדִּי וְחֲצִי שֶׁבֶט מְנַשֶּׁה מִן בְּנֵי חֵיל אֲנָשִׁים נְשָׂאֵי מִגֵּן וְחָרֵב וְדַרְכֵי קֶשֶׁת וְלִמּוּדֵי מִלְחָמָה אַרְבַּעִים וְאַרְבָּעָה אֶלֶף וְשִׁבְעַת מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים יְצָאֵי צָבָא: (יט) וַיַּעֲשׂוּ מִלְחָמָה עִם הַהֲגָרִיאִים וַיִּטּוּר וְנָפִישׁ וְנוּדָב: (כ) וַיַּעֲזְרוּ עֲלֵיהֶם וַיִּנְתְּנוּ בְיָדָם הַהֲגָרִיאִים וְכָל שְׁעֵמָהֶם כִּי לֹאֱלֹהִים זָעְקוּ בְּמִלְחָמָה וְנִעְתָּוֹר לָהֶם כִּי בְטָחוּ בּוֹ: (כא) וַיָּשְׁבוּ מִקִּנְיָהֶם גְּמֻלָּיהֶם חֲמָשִׁים אֶלֶף וְצֹאֵן מֵאֲתִים וְחֲמָשִׁים אֶלֶף וְחֲמֹרִים אֶלְפִים וְנָפֶשׁ אֶדָם מֵאָה אֶלֶף: (כב) כִּי חָלְלִים רַבִּים נָפְלוּ כִּי מֵהָאֱלֹהִים הַמִּלְחָמָה וַיָּשְׁבוּ תַחֲתֵיהֶם עַד הַגְּלָה:**

(כג) **וּבְנֵי חֲצִי שֶׁבֶט מְנַשֶּׁה יָשְׁבוּ בְּאֶרֶץ מְבִשָּׁן עַד בְּעַל חֶרְמוֹן וַיִּשְׁנֶר וְהָר חֶרְמוֹן הֵמָּה רְבוֹ: (כד) וְאֵלֶּה רְאִשֵׁי בֵית אֲבוֹתָם וְעַפְרָר וַיִּשְׁעִי...**

(כה) **וַיִּמְעְלוּ בְּאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם וַיִּזְנוּ אַחֲרֵי אֱלֹהֵי עַמֵּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִשְׁמִיד אֱלֹהִים מִפְּנֵיהֶם: (כו) וַיַּעַר אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶת רוּחַ פּוֹל מֶלֶךְ אֲשׁוּר וְאֵת רוּחַ תְּלַגְת פְּלִנְאָסָר מֶלֶךְ אֲשׁוּר וַיִּגְלֶם לְרְאוּבֵנִי וְלַחֲצִי שֶׁבֶט מְנַשֶּׁה וַיָּבִיאוּם לַחֲלַח וְחִבּוֹר וְהָרָא וְנָהָר גּוֹזֵן עַד הַיּוֹם הַזֶּה:**

7. רש"י (בראשית מ"ב, כג, ד"ה "כי המליץ")

(כג) והם לא ידעו כי שומע יוסף - מבין לשונם ובפניו היו מדברים כן: כי המליץ בינותם - כי כשהיו מדברים עמו היה המליץ ביניהם, היודע לשון עברי ולשון מצרי, והיה מליץ דבריהם ליוסף ודברי יוסף להם, לכך היו סבורים שאין יוסף מכיר בלשון עברי: המליץ - זה מנשה.

